

Give-egnens fine fruer

v. Anne M. Skinnerup, museumsleder Give-Egnens Museum

Ved sammenligning med vore dages ofte ret vedholdende selviscenesættelse, kan denne lille artikel, hvis kildemateriale primært består af kvindefotografier fra slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, forhåbentlig give forståelse for en verden, som kan synes fjern, men som egentlig er ret tæt på vores.

Give-egnens befolkning tegnedes for 150 år siden primært af bondebefolkningen. Rigdom og fritid var begge knappe ressourcer, hvorfor personlig selviscenesættelse, selv i mindste grad, var umulig. I slutningen af 1800-tallet, da håndværksmestre og handlende fik etableret sig og genereret et stabilt overskud, udvikledes et egentligt borgerskab på Give-egnen, og først på dette tidspunkt blev forskellen mellem landboere og byborgere tydelig. Oprettelse af borger- og erhvervsforeningerne i Give 1885 og Thyregod 1896 var nogle af de første tegn på, at et borgerskab var ved at vokse frem på egnen.

Borgerskab kan defineres som den bedst uddannede og økonomisk velstillede del af samfundets middelklasse. I større byer udviklede borgerskabet sig til at være en dominerende klasse i løbet af 1700-tallet. Gennem 1800-tallet fik dette for alvor betydning for, hvordan bylivet kom til at udvikle og forme sig. Borgerskabet opstod, da håndværksmestre, købmænd og andre handlende gennem den øgede handel og friere lovgivning blev rigere og gennem enevælden fik flere rettigheder. Klassen fik hurtigt sine egne kendetegn og distancerede sig fra byernes øvrige indbyggere. Dette skete gennem klædedragt, ved at dyrke oplysningens tanker samt støtte videnskab, kultur og litteratur. Ovenstående gav klassen en klar selvforståelse og var med til at distancere borgerskabet fra lavere klasser.¹

På landet og i landsbyerne havde klassesdelingen indtil slutningen af 1700-tallet taget udgangspunkt i, hvilke bønder, der klarede sig bedst, og hvem der fik udnævnelse til de statslige embeder. Præsterne hav-

de en særlig status og var ofte knyttet til samfundets højst rangerende, hvor de kunne få støtte og opbakning, og hvor kulturlivet var mest udviklet. Skolelærere kunne ligeledes have høj status. De udgjorde sammen med adel og præster samfundets lærde.

Udviklingen i byerne har altid været en indikator for, hvordan udviklingen ville blive i resten af landet og således også i forbindelse med fremvæksten af borgerskab. I mindre byer, specielt i provinsen, gik udviklingen ikke så hurtigt. Omstændighederne for, at en borgerklasse kunne vokse frem, var i mange områder ikke tilstede før i slutningen af 1800-tallet. Jernbanens etablering, med dens mulighed for at transportere handels- og råvarer, var essentiel for, at håndværk og industri kunne udvikles, hvilket var fundament for, at området kunne fostre en borgerklasse.²

Når historien om borgerskab og borgerklasse fortælles, fokuseres der som regel på de ildsjæle, der gennem handel, oprettelse af selskaber og støtte til foreninger satte gang i udviklingen, hvor en bredere del af befolkningen fik mulighed for at deltage. Historien om kvinden - fru og husmoderen, der loyalt står bag sin driftige mand, fortælles sjældent. De kvinder, der fortælles historier om, er enestående kvinder, der har beskæftiget sig med litteratur, kunst eller filosofi.³

Fortællingen om borgerfruen fra den lille by er mindst lige så interessant. Her findes også enkelte kvinder, der skiller sig ud fra mængden, men mange har mest af alt gjort deres pligt, hvilket i denne sammenhæng er særdeles spændende, da en del af pligten også kan ses på de fotografier, som denne artikel bygger på. Hustruens fremmeste pligt var, uanset om hun var borgerfrue eller bondekone, at føde børn. Siden var der en mængde opgaver, som hun havde ansvaret for, alle havde med husførelsen at gøre, og hustruens direkte deltagelse i disse opgaver afhang i høj grad af, hvilken stand hun kom fra, og hvor mange ressourcer husstanden rådede over.

Give-egnens borgerfruer har søgt at definere sig selv – at vise, at der var forskel på dem og kvinderne fra de andre samfundsklasser. Det handlede om klædedragt, frisurer, tilbehør og ikke mindst, hvilke opgaver man varetog. Nedenfor defineres ved gennemgang af en række detaljer på kvindefotografier, hvordan kvinder fra Give-egnen søgte at

Fru Christiane Munkholm er den af fruene, der i højest grad har iscenesat sig selv. Fotograf: Andrea Madsen, Give.

udtrykke sig selv som del af eliten.

Et af de mest imponerende kvindefotografier i museets varetægt er et fotografi af fru Christiane Munkholm. Hun er iført en meget elegant kjole i snit efter trenden i begyndelsen af 1900-tallet. Mængden af detaljer - læg på ærmerne, taljebånd, høj krave, pelerine med frynsekant og manchetter viser, at der er tale om en dame med høj status blandt de mere velhavende. Kjolens længde, form og finhed gør den særdeles upraktisk og uanvendelig at arbejde i. Netop dette er et tegn på høj status. Denne kvinde be-

høver ikke at arbejde. Fru Munkholms frisure er tidstypisk og baggrunden meget iøjnefaldende. Fotografiets baggrund er nøje iscenesat ligesom på malerier fra århundrederne før. Der er konsolbord med blomsteropsats, draperet forhæng, søjle og udsigt over det sirligt udformede havehegn til landskabet – alt sammen elementer, der iscenesætter fruene som tilhørende en klasse, der ikke behøver at bekymre sig, men kan leve et liv med skønhed og viden om tidens kultur og udtryk.⁴

Ofte vil den interne ”rangorden” indenfor borgerklassen i den enkelte by kunne læses gennem fotografierne. Fru Christiane Munkholms selv-iscenesættelse er helt i overensstemmelse med dette. Hun var nemlig købmandsfrue.

Fotograf: Johs. Fr. Braae, Horsens.

Fotograf: L. Busk, Vejle.

Et tidstypisk udtryk – begge fruene har højhalsede sorte kjoler på, kæde med ur og smykker, og deres frisurer er forholdsvis ens.

Flere fotografier er taget som portrætter. Et af dem er af fru Else Andersen. Selvom man ikke ser meget af hende, levnes der ingen tvivl om hendes stand. Hendes sorte kjole er fuld af detaljer og udsmykning, kantede pufærmer og høj flip. Hun har kæde til lorgnetter, lommeur eller vedhæng og et meget markant smykke, der sidder i bånd tæt ind til halsen. Fruens frisure er som resten af udtrykket kendetegnende for slutningen af 1800-tallet. Pandehåret er krøllet, mens det øvrige hår er sat i en knude og placeret højt på hovedet.⁵ Fru Else Andersen var gift med mejerist Andersen og datter af slagter C.P. Davidsen.

Lidt i samme stil er portrætteret af fru Andersen – formodentlig dyrlæge Andersens hustru. Fru Andersen har også en kæde på. For enden af kæden på brystet har hun et lommeur, en medaljon, og i fliplukningen en stor broche. I det sidste årti af 1800-tallet var det meget populært at bære fine lette smykker i samme kæde som lorgnetten eller lommeuret.⁶ Hendes hår er som fru Else Andersens sat op i en knude højt på hovedet. Hendes pandehår sidder ikke løst, hvilket må siges at være en afvigelse fra tidens mode.⁷

Et fotografi, der er en mellemting mellem portræt og helfigurfoto, af fru Martine Hansen giver et helt andet billede af en borgerfrue, men hun er ligesom fru Munkholm fra det første årti af 1900-tallet. Fru Hansen har en sammenrynknet flæsebluse med høj flip. Hendes smykke er en broche placeret i flippens lukning. Ud over den har hun ingen synlige smykker. Blusens stof er med trykt mønster, lavet af importeret stof, typisk bomuld. Det trykte mønster var meget populært hos borgerklassen. Fru Hansens frisure er løsere og blødere end hos de to fru Andersen, som er beskrevet ovenfor. Fra slutningen af 1800-tallet blev det moderne

Fru Hansens udtryk er meget langt fra det sorte, stramme udtryk.

med løsere og blødere frisure og løsere tøj.⁸ Fru Hansen var gift med snedkermester Hansen i Thyregod. Hendes udtryk udstråler, at hun kender og behersker at klæde sig efter moden. Hun har råd til det. Fru Hansen var del af det borgerskab, der tegnede byen i slutningen af århundredet. Fru Hansens milde udtryk kan tolkes som tegn på to ting. Enten at hun var en mild person, eller at hun også på dette punkt var med på moden. Den blide hustru, der stod bag sin mand og passede hjem og børn, var idealet.⁹

Der er medtaget et senere fotografi af fru Frederiksen. Hendes dragt tyder på, at billedet er taget 1910-20. Hun er fotograferet i helfigur, opstillet i et kunstigt miljø, dog uden meget baggrundsmateriale. Det eneste, der understøtter hende, er et lille bord. Fru Frederiksens kjole er løs og giver plads til en mere naturlig kropsform uden korset. Lette, løse kjoler var moderne i de første årtier af 1900-tallet. Modellen kaldtes en reformkjole og var designet med udgangspunkt i empirekjolen, der var moderne i slutningen af 1700-tallet.¹⁰ Særlig iøjnefaldende er Fru Fre-

deriksens støvler, lange snørestøvler med hvidt overlæder. De var meget moderne i begyndelsen af 1900-tallet, hvor kjolerne blev så korte, at fødderne kunne ses.¹¹ Hendes frisur understøtter det bløde udtryk, som var idealet. Det er umuligt at se, om hun er kort-håret, eller om hendes hår er sat op i nakken. Begge dele var in.¹² Fru Frederiksen var en noget atypisk repræsentant for borgerklassen, idet hun var gift med skovfoged Frederiksen. Skovfogdens uddannelse og status som statslig embedsmand gjorde ham til en meget velanset mand, som man meget gerne ville omgås. Fru Frederiksens moderne udtryk må have været med til at understøtte hendes mands status.

Fru Frederiksen bærer reformkjolen inspireret af 1700-tallets empirekjole. 1800-tallets korsetter og figurunderstøttende kjoler er for en stund væk. Fotograf: Søndergaard Foto.

I dag sender vi gerne fotografier med børn eller hele familien til venner og bekendte – ofte til jul, men også på invitationer og takkekort. Traditionen er ikke ny. Lige så længe fotografiet har eksisteret, har man anvendt det som del af en meddelelse på kort. Forskellen er, at vi nu ofte fokuserer på børnene, hvor man tidligere fokuserede på familiens kerne, mand og hustru. Fotografiet, der sendtes til slægtninge og bekendte, var et vigtigt signal om, hvordan det gik, og hvad man formåede. Hvert stykke tøj, hvert lille smykke og baggrundsudsmykning har været med til at give et signal om, hvem man var, og hvilken status man havde.

Fotografiet har også været et vigtigt element i hjemmet, hvor det ofte var placeret meget synligt. At få taget et fotografi var en bekostelig sag og ind imellem en vanskelig proces. Inden der kom fotograf i Give, var

det nødvendigt at tage til større byer – Vejle eller Horsens. Det var medlemmer af borgerstanden, der først benyttede den nye mulighed for at blive fotograferet. Med fotografiet beviste man, at man var del af borgerklassen.

At borgerskabets fruer blev fotograferet alene, uden ledsager, fortæller også om status. Tidligere var adelens fruer blevet malet i portræt eller helfigur. I borgerklassen praktiseredes dette nu gennem fotografi.

Den selviscenesættelse, som fruene på de beskrevne fotografier viste, og som findes på utallige andre fotografier, viser med al tydelighed, at differentiering har været vigtig, og at der har været en tydelig standsforståelse hos borgerskabets fruer på Give-egnen.

Kristine Madsen døde ung. Dette fotografi blev sendt ud med tak for deltagelse ved hendes begravelse.

Noter:

- ¹ Det danske folks historie s. 11-9.
- ² Borgerskab og fællesskab s. 45-7
- ³ Den Danske Kvindes Historie s. 7-27
- ⁴ Moden 1840-1890 s. 125.
- ⁵ Moden 1890-1920 s. 61
- ⁶ Ibid s. 124-5
- ⁷ Ibid s. 119
- ⁸ Ibid s. 85 og 113
- ⁹ Kvindens historie s. 34-7 og 41-54
- ¹⁰ Moden 1890-1920 s. 77-84
- ¹¹ Ibid s. 121-2
- ¹² Ibid s. 131